

Зарубіжні авторські зібрання

фон
Захер-
Мазох

Леопольд

Трагедія
Трояндової алеї
Єврейські історії

Харків
«ФОЛІО»
2021

ЧАСТИНА I
СПОКУТУВАННЯ
~ Угорщина ~

*Кол нідрей**. —
*Капорес***

Це був Кол нідрей, увечері напередодні Дня Спокути***. Соначний спокій осені оповив різнобарвні дерева лісу, солодким запахом наповнив широкі тихі коридори між невеликими будинками угорського містечка, покритими димчастою черепицею. Один останній теплий промінчик

* *Кол нідрей* («усі обітниці») — молитва, що читається в синагозі на початку вечірньої служби Йом-Кіпур. Проголошення відмови від обітниць, зарок, що стосуються лише тих, хто дав їх. — *Тут і далі прим. ред.; тематичні підзаголовки друкуються за оригіналом.*

** *Капорес*, або *капарат* (від *капара* — «спокутування») — ритуальний обряд, за яким смерть або лихо, що судяться людині за гріхи, символічно переносяться на свійську птицю. У деяких релігійних колах півня чи курку замінюють рибою, гусаком або грошима для роздавання бідним.

*** *Йом-Кіпур* (День спокутування, Судний день) — в єврейській традиції — найважливіше зі свят, день посту, покаяння і відпущення гріхів.

майже сором'язливо прокрався крізь напівсліпі вікна у будинку купця Теллера Гершмана і затремтів у вітальні саме тоді, коли двоє чоловіків увійшли туди. На їхніх обличчях також сяяло світло, світло духу та розуму. Це сяйво освітило кімнату, в якій душі були настільки темними, як і численні закутки, що утворювали старі міцні меблі.

Першим увійшов лікар Йонас Біненфельд, брат пані Гершман. Він завітав, щоб побажати їй вдалого дня, і саме сьогодні завітав, бо у благочестивій, релігійній громаді його вважали затятим вільнодумцем. Його навіть наполовину виключили з громади як одного із тих, кому фанатики синагоги щиро бажають, щоб «його поглинула земля». І якщо земля ще не поглинула його, то це, звичайно, не провина фанатиків, які стояли біля стін синагоги.

Цього разу з Йонасом Біненфельдом був юнак, струнка фігура якого та худе, злегка бліде обличчя, попри молодість, видавали в ньому мислителя, котрий серйозно та рішуче бореться за істину. Це був улюбленець дотепного, веселого лікаря, студент-медик Абнер Барах, якого той привів із собою, щоб познайомити зі своїми племінницями.

Коли вони увійшли, господиня Марча Гершман тількино почала дивні єврейські церемонії, які звичні для Кол нідрей. Тим часом як інші діти, вбрані у святковий одяг, урочисто стояли навкруги них, та кілька курчат, капорес (жертвопринесення), лежали на підлозі з перев'язаними кольоровими стрічками лапками, посеред кімнати на стільці у простій білій сукні сиділа з опущеною головою дівчина, її старша дочка Менуха. Її злегка почервоніле невинне обличчя з темними косами видавалося чарівним.

Погляд Абнера з подивом зупинився на цій цнотливій, прекрасній фігурі, яка, здавалося, народжена, щоб служити, слухатися, страждати, і тепер вона підвела лагідний та сповнений туги погляд. У її великих темних очах бриніли сльози. Вони вперше бачили одне одного, молодий лікар і дочка фанатика, але дивилися один на одного так, ніби вони вже зустрілися на іншій зірці, так, ніби їхні душі поєднані навіки.

Тим часом пані Марча Гершман, окинувши багатозначним поглядом свого наполовину розгубленого брата, вимовила старовинну, дивну вступну молитву: «Сини людські — в'язні, які сидять у мороку та в могильній темряві, в кайданах і залізних путах. Вивів Він їх із мороку і могильної темряви та розбив пута їхні. Безумці, через шляхи свої грішні, через пороки свої страждають вони. Душа їхня не споживає жодної їжі, близькі вони до смертних врат. Заволали вони до Господа під час лиха свого, і Він визволив їх із біди. Послав Він їм слово Своє, і зцілів їх, і врятував їх від загибелі. Будуть дякувати вони Господу за милість Його і за чудеса, що явив Він синам людським. Якщо є у людини один ангел-заступник із тисячі, щоб сповістити про людину правоту її, то помилує Всевишній цю людину, і скаже ангелу-рятівникові: «Перешкодь її падінню в пекло; Я знайшов спокутування для цієї людини».

Коли ця молитва закінчилася, мати тричі крутонула над головою Менухи переляканим молодим півнем, якого вона тримала у руці та який тріпотав і кричав, й промовила далі: «Це — заміна мені, це — замість мене, це — викуп мій. Нехай долею цього півня буде смерть, а моєю долею — щасливе довге життя і злагода!» Після того, як церемонію спокутування було проведено і над іншими дітьми, бідо-

лашні жертви, капори, були даровані бідним людям, які вже з нетерпінням очікували бажаної печені у коридорі.

Потім родина сіла до великого столу, і поки Біненфельд розважав добродушними жартами про місцевих фанатиків, Теллер Гершман зяято мовчав, а пані Марча обурено зітхала, Абнер та Менуха час від часу обмінювалися поглядами або кількома словами, які хоч би як звично лунали, але були приємною мелодією для обох.

Цей день був довгим, — тому що суворий піст та спрагу від заходу сонця до заходу сонця тяжко витримати навіть побожним, — але щасливим. У Ізраїлі все знову набуло життєрадісного вигляду й Абнер, який мешкав з Біненфельдом і готувався до докторського іспиту, у вільний час почав дедалі старанніше відвідувати темний, похмурий будинок старого Гершмана.

Одного разу під час такого візиту він помітив на прекрасних очах Менухи гірки сльози.

— Що трапилося? — здивовано запитав він.

Чарівна дівчина вказала на свою кішку, яка лежала біля каміна і важко дихала.

— Гадаю, що вона вмирає.

— Хто?

— Моя Лілі.

— О! Вона не помре так швидко, — з усмішкою відповів Абнер, — хоча, власне, кішкам доводиться нелегко жити. Тож зробіть мене своїм придворним лікарем і дозвольте мені відвідувати вашого маленького друга.

Менуха сором'язливо усміхнулася, взяла Лілі на руки, і майбутній лікар почав оглядати тваринку.

— Це поки мало що означає, — сказав він тоді, — катар, не більше. Лілі — моя перша пацієнтка, і якщо я змо-

жу вилікувати її, це буде доброю ознакою. Але, щоб заспокоїти вас, панно, я хочу негайно дати ліки.

Абнер пішов і хутко повернувся з гомеопатичними ліками. Поки Менуха тримала в руках тваринку, молодий лікар розціпив кішці зуби маленькою ложкою і дав їй ліки. Кошеня героїчно боронилося двома оксамитовими лапками, водночас нявкало. Але, попри опір, лікування було розпочате і вдало завершене, і коли Лілі вперше почала з насолодою муркотіти, гріючи своє білосніжне хутро на сонечку, Менуха дивилася великими дитячими очима з щиросердною вдячністю на Абнера, так, ніби він врятував від смерті її саму.

Відтоді лікар завжди щиросердно усміхався, а коли він сидів посеред дітей і розповідав їм про дива людського організму, великі очі Менухи з майже ніжним захопленням дивилися на його енергійне обличчя, на його палкі губи.

Так сталося, що одного разу в сутінках він завітав до крамнички Теллера Гершмана та виявив, що дочка купця сиділа в комірчині за бухгалтерською книгою та вела облік, поки її мати торгувалася з дрібними буржуа та селянами. Крамничку було прикрашено різноманітними картинками. Вона поглянула на нього, поклала перо за вухо і простягнула йому руку.

— Добрий вечір, пане Барах.

— Добрий вечір, моя панно.

— Почекайте, будь ласка, кілька хвилин, — мовила вона, майже благаючи, — я невдовзі закінчу.

— О! Я можу почекати.

Він сидів на пакунок у кутку і невпинно стежив за маленькою білою ручкою, яка квапливо металася взад-перед по паперу, або споглядав вродливе, добре личко,

що з дитячою серйозністю схилилося над великою книгою, тоді як пухкі червоні губи лічили та ворушилися.

Зрештою, дівчина поклала перо, і коли Абнер підвівся, він побачив, що її прекрасні пальчики були вимашчені в чорнила. Вона встала і безпорадно підвела очі.

— Дозволь мені, Менухо, своїми поцілунками стерти чорнило з цих мізинчиків, — сказав Абнер і, перш ніж отримати дозвіл, узяв руку чарівної дівчини та торкнувся вустами її пальців.

— Що ти робиш? — прошепотіла Менуха, — якщо мати...

— Я зроблю те, що мушу — пробурмотів Абнер.

— А що ти мусиш робити? — пустотливо запитала Менуха. — Але не моя вимашчена рука...

— Я мушу кохати тебе, Менухо, — сказав Абнер, — я нічого не можу із собою вдіяти. Я покохав тебе відтоді, як побачив тебе. Мов у казці.

— О! Я можу розповісти тобі казку, — відповіла Менуха, радісно усміхаючись, — таку саму чудову: про наївну дівчину, бідне серце якої полонив із першого погляду юнак, досить розумний і освічений. О, Абнере! Я теж тебе кохаю. Але що з цим буде?

— Щось дивовижне, Менухо, — вигукнув лікар, — тому що там, де двоє сердець зустрічаються у вірності, Божі ангели оберігають їх, і ніякий демон не має над ними влади.

Але демона було не так просто перемогти, демона пійми, фанатизму, поєднаного із жадібністю.

Марча від самого початку дивилася з підозрою на візити Абнера до їхнього будинку, і з часом про них довідався і Теллер Гершман. У нього була гарна пара для своєї дочки,

«золотий» чоловік, і тепер цей жебрак, цей єретик, як він його називав, збирався зруйнувати всі плани. Ні, він не терпітиме цього, він господар своєї оселі та своєї доньки. Вона мусить коритися, це її релігійний обов'язок в його очах.

Настав день, коли Теллер Гершман несподівано представив заможного торговця зерном Марка Лейзера із Кашау своїй дружині та дочці як нареченого останньої. Хоч би якою ніжною та слухняною була Менуха, цього разу вона знайшла слова протиріччя, навіть сміливо захищалася.

— Ти робиш мене нещасною, тату, — сказала вона, коли залишилася наодинці зі своїм батьком. — Я не хочу, я не можу стати дружиною Марка Лейзера, ти розбиваєш мені серце, тому що я кохаю Абнера Бараха, я не можу кохати нікого іншого.

Однак Теллер Гершман не звернув уваги на її слова, її прохання зворушило його так само мало, як її сльози, як і щоки, що блідли день у день. Йонас Біненфельд даремно висловився на їхній захист.

— Чи мушу я віддати свою дитину, мою Менуху, — вигукнув Теллер Гершман, — чоловікові, який зневажає закон, чоловікові, у якого немає ані власного будинку, ані крейцера в кишені?!

— Абнер має більше, ніж власний будинок, і більше, ніж гроші, — відповів Біненфельд. — Він розумний, і він правильно дещо зрозумів, він має свій скарб при собі, і тому ніколи не зможе втратити його ані під час пожежі, ані в хибних угодах. Але він заробить гроші та побудує власну оселю, тому що він стане лікарем, якому щедро платитимуть.

— Можливо, але я не хочу, щоб він був моїм зятем, — сердито відповів Гершман, — я не хочу, Йонасе, ти чуєш, я не хочу!

— Я теж не хочу такого зятя, — мовила Марча.

— Ви хочете принести в жертву свою дитину, — так само роздратовано відповів тепер Біненфельд, — власній дурості, власній жадібності до грошей, так-от скажу вам як лікар, якщо ви розлучите Менуху з Абнером, вона помре, як квітка вмирає, коли її зривають. Ваші діти помруть одне за одним, і ви залишитесь самотніми в старості, самотніми, нелюбими і покинутими, тому що всі ваші діти — всього лише капори для вашої жадібності.

— Бог захистить нас.

— Бог не має нічого спільного з тим, що ви творите. До зустрічі.

Відтоді Абнеру не дозволяли входити в будинок Гершмана, але Менуха якомога частіше тікала з темних кімнат, у яких панувало безумство й егоїзм, і таємно кралася до свого дядька Йонаса Біненфельда, щоб поговорити там зі своїм коханим.

Так тривало якийсь час. Потім Абнерові довелося їхати до Відня, щоб скласти іспит, і закохані довго не бачилися, але завдяки доброму дядькові вони могли хоча б писати одне одному, він отримував листи Абнера для Менухи і відправляв її листи йому.

Після здобуття докторського ступеня Абнер оселився в столиці країни, Будапешті, і розпочав лікарську практику, і тепер доля усміхнулася йому. Кілька вдалих курсів лікування зробили його відомим, і невдовзі він став найшанованішим лікарем у столиці.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА І

СПОКУТУВАННЯ.	3
ТРАГЕДІЯ ТРОЯНДОВОЇ АЛЕЇ	17
КІТТЕН ПЕТЕРСІЛ	28
ФАЛЬШИВИЙ ТАЛЕР	39
ДВА ЛІКАРІ.	49
ПУЛТІВСЬКА ІЛІАДА	59
ІСТОРІЯ РИМСЬКОЇ МАТРОНИ	71
НЕ ВБИВАЙ!	79
БЕР І ВОЛЬФ	86
ДВІ ШЛЯХЕТНОСТІ	94

ЧАСТИНА II

АБ-НАХУМ ВАССЕРКРУГ	101
МОЙСЕЙ ГОЛЬДФАРБ ТА ЙОГО ДІМ.	117
ПІНЧЕВ І МІНЧЕВ	131